

Литвиненко Ярослав Володимирович

старший науковий співробітник
Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник

**ЗНАХІДКИ У ДВОХ ЦЕРКВАХ
КИЄВО-ПЕЧЕРСЬКОЇ ЛАВРИ**

Одна із знахідок 2016 р. у лаврській Всіхсвятській церкві стала для співробітників НКПІКЗ несподіваним сюрпризом. Вона безпосередньо відноситься до іконостаса цього храму.

Перш ніж повідомити про цю знахідку, проведемо невеличкий екскурс щодо історії іконостаса церкви Всіх Святих. Як відомо, існуючий нині іконостас був встановлений в інтер'єрі церкви 1741 р.: він замінив попередній – перший іконостас, виконаний в кінці XVII ст. Раніше заміну іконостаса було прийнято пов'язувати з лаврською пожежею 1718 р. (дійсно, для Києво-Печерської лаври трагічної), від якої постраждала, зокрема і Всіхсвятська церква. Однак, на думку автора, що була висловлена й раніше, причиною появи нового іконостаса у 1741 р. стала не стільки пожежа, скільки необхідність радикальної переорієнтації вівтаря Всіхсвятської церкви відносно сторін світу. Нагадаємо: нами було встановлено, що в кінці XVII ст. вівтар храму Всіх Святих, а, отже, і вівтарна перегородка – іконостас орієнтувалися не по осі захід–схід, а по осі північ–південь.

Так, з метою обстеження місць кріплення первинного іконостаса, а також стінопису кінця XVII ст. співробітниками Заповідника в сучасній вівтарній частині храму були розкриті бічні фанерні панелі, які закривали простір між іконостасом і східними ділянками стін північного та південного трансептів церкви.

Всередині вузького простору, між іконостасом і східною стіною північного трансепта, нами були виявлені і вилучені дві дерев'яні різьблені хартії. Розміри хартії досить значні: 140×40 см. На лицьовій стороні обох хартії чітко прочитується текст, виконаний на білому тлі фарбою червоного кольору: “Слава Им Всем Преподобным Его” (іл. 1).

Іл. 1

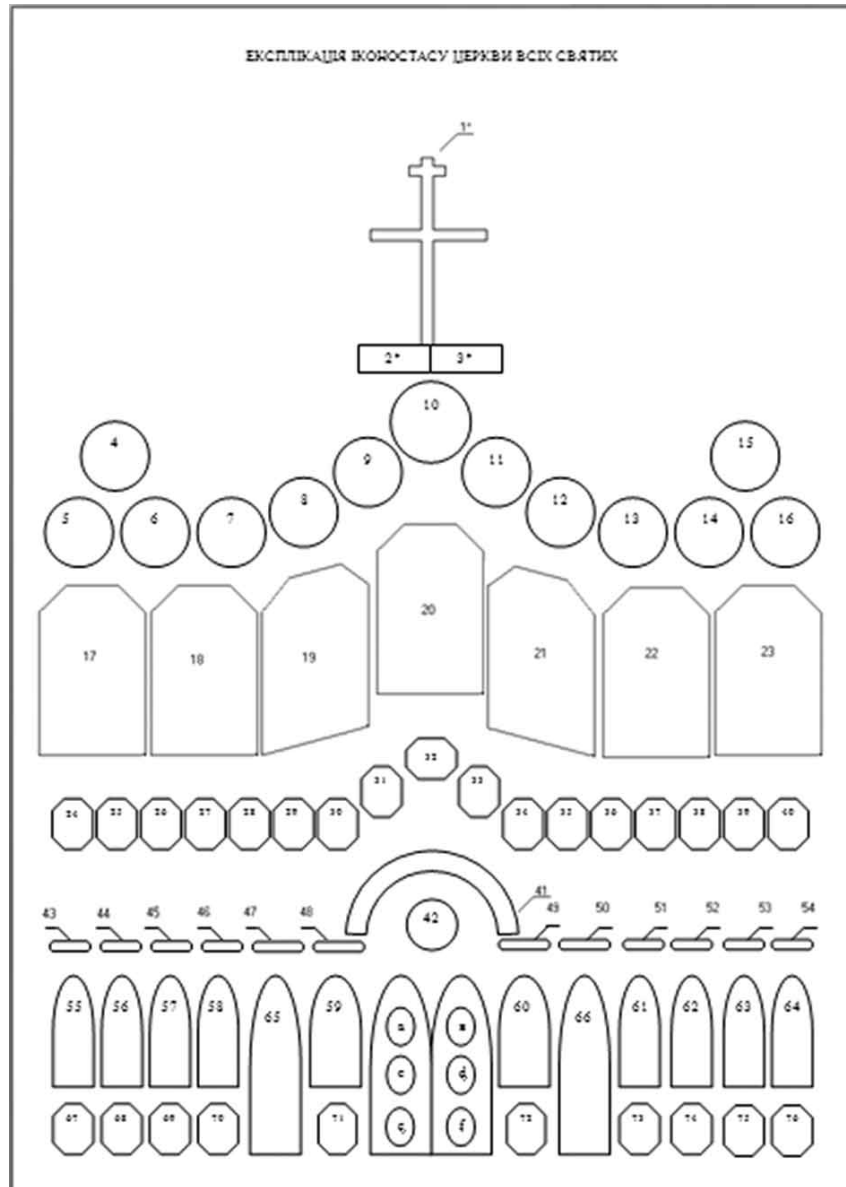
Згідно з церковним описом церкви Всіх Святих за 1877 р. іконостас 1741 р. вінчався розп'яттям [1], під яким ліворуч і праворуч від основи хреста розміщувалися дві хартії з текстом, що повністю збігається з тим, який був виявлений нами на хартіях (іл. 2). Цей невеликий текст є цитатою з 149 Псалма, що красномовно вказує на посвячення храму Всім Святим.

При візуальному обстеженні хартії, на зворотному боці однієї з них були виявлені 11 авторських підписів учнів лаврської живописної школи, які 1905 р. під керівництвом І. С. Їжакевича та ієромонаха Володимира розписували Всіхсвятський храм. Відзначимо, що у настінному живопису авторських підписів було зафіксовано досить багато. Виявлені ж – на зворотному боці однієї з хартії відрізняються кількістю відтворених прізвищ. Назвемо прізвища авторів колективного підпису: “В. Шуршиковъ, Г. Телѣнковъ, Г. Склифосъ, В. Сидоренко, Н. Зубаревъ, Н. Высоцкий, А. Попович, Р. Кожедубъ, Ф. Конавалюкъ, Я. Яковенко, Г. Рыбковъ”* (іл. 3, 4).

Сьогодні дві виявлені хартії знаходяться на реставрації у НКПІКЗ, після завершення якої, як ми сподіваємось, знайдені хартії будуть експонуватися в інтер'єрі церкви Всіх Святих.

Наступна цікава знахідка була виявлена в Троїцькій надбрамній церкві у 2017 р. Як за місцем знаходження, так і за

* Орфографія прізвищ розпису церкви Всіх Святих на хартії залишена без змін.

Іл. 2

Іл. 3

Іл. 4

своїм змістом вона близька до попередньої знахідки. Цього разу співробітники Заповідника досліджували об'єм між іконостасом і його зворотним боком. (Відзначимо, що іконостас Троїцької церкви двосторонній. Про феномен двосторонніх іконостасів в Лаврі відомо з публікацій О. В. Пітателевої) [2].

У результаті обстеження було виявлено різьблене дерев'яне навершшя за своєю формою схоже на сіль, яка в іконостасі зазвичай розміщується над Царськими вратами. У наскрізному різьбленні знайденого навершшя використаний мотив виноградної лози із зрілими гронами. Різьблення навершшя прикрашено червоним і зеленим кольором, місцями, зокрема на листях лози і гронах винограду, проглядається позолота (іл. 5).

Іл. 5

Не викликало сумнівів, що виявлене різьблене дерев'яне навершшя слугувало елементом декоративного оформлення із зворотного боку іконостаса. Але точне його розташування вдалося встановити не відразу. Первинна гіпотеза про те, що дане навершшя могло розташовуватися безпосередньо над Царськими вратами та іконою “Тайна вечеря” всередині вівтарного компартименту виявилася помилковою. Адже саме там – над Царськими вратами, розміщувалися шість полотен із “Тайнствами”, що були оздоблені рамою.

Сьогодні ця рама зберігається у фондах Заповідника. Зіставивши абрис верхньої частини рами з контуром нижньої частини дерев'яного різьбленого навершшя, попередньо зробивши всі необхідні виміри, з'ясувалося, що виявлене навершшя є декоративним

Іл. 6

завершенням рами із шістьма “Тайнствами”, які раніше розташовувалися на зворотному боці Троїцького іконостаса (іл. 6).

Таким чином, виявлене різьблене дерев'яне навершшя стало ще однією ланкою, яка допомагає реконструювати загальну художню картину зворотного боку іконостаса Троїцької надбрамної церкви 30-х рр. XVIII ст.

Після запланованої реставрації відновлена знахідка може зайняти своє гідне місце на одній з експозицій Заповідника.

Примітки

1. ЦДІАК України, ф. 128, оп. 2заг., спр. 305. Інвентарная опись имущества церкви Всех святых.

2. Пітателева О. В. Іконостас Троїцької надбрамної церкви: художнє втілення богословської програми // Лаврський альманах. – Вип. 15. – К., 1999. – С. 7-10.